

*Jolanta Kurek, Zdzisław Wójcicki
Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach
Oddział w Warszawie*

PRZYCHODY, ROZCHODY I DOCHODY W ROZWOJOWYCH GOSPODARSTWACH RODZINNYCH

Streszczenie

W pracy zaprezentowano syntetyczne wyniki produkcyjno-financej działalności wybranych 53 rozwojowych gospodarstw rodzinnych w 2009 r. W gospodarstwach (o powierzchni 8,5–150 ha UR) wykorzystuje się własną produkcję roślinną głównie na pasze dla posiadanych krów i pozostałego bydła lub trzody chlewnej. Poza ogólną charakterystyką badanych obiektów oraz uzyskiwanych przez nie przychodów i dochodów, szczegółowej analizie poddano nakłady materialne i niematerialne, ponoszone w ciągu roku na działalność produkcyjną i usługową. Ze struktury tych nakładów wynika, że największe wartości średnie w całej zbiorowości stanowią wydatki inwestycyjne (28,3%) i zakupy produktów rolniczych (25,8%), a także agrochemikalia (12,85%) i bezpośrednio nośniki energii (11,2%).

Słowa kluczowe: rolnictwo, gospodarstwo, środki techniczne, ocena ekonomiczna

Wstęp

Specjaliści z ITP oraz uczelni rolniczych z Poznania, Krakowa, Lublina i Siedlec prowadzą badania wyposażenia i działalności 53 gospodarstw z różnych regionów kraju. Badania są prowadzone według ustalonych metodyk [Wójcicki 2009], a syntetyczne wyniki realizacji poszczególnych zadań projektu są publikowane w kolejnych monografiach [Kurek, Wójcicki 2011a; Wójcicki 2010; Wójcicki, Kurek 2011]. W niniejszym opracowaniu przedstawiono część informacji o realizacji zadania 4. Zawiera ono opis i analizę wyposażenia i działalności badanych obiektów w 2009 r. Dotyczy głównie poziomu i struktury uzyskiwanych przychodów, struktury rozchodów (nakładów) ponoszonych w ciągu roku w poszczególnych pięciu grupach obszarowych badanych gospodarstw i średnio w całej ich zbiorowości.

Celem pracy jest informacja o powstaniu i rozwijaniu obszernej bazy danych empirycznych o przemianach, zachodzących w wybranych gospodar-

Opracowanie wykonano w ramach realizacji projektu badawczo-rozwojowego NCBiR nr 120043 06/2009 pt.: „Technologiczna i ekologiczna modernizacja wybranych gospodarstw rodzinnych”.

stwach rodzinnych. Dane te są i będą wykorzystywane przez realizatorów projektu badawczo-rozwojowego do szczegółowych analiz naukowo-technicznych. Mogą być też udostępnione do analiz porównawczych, związanych z badaniami technologicznej modernizacji rozwojowych gospodarstw rolnych w Polsce.

Charakterystyka badanych gospodarstw

Zgodnie z przyjętą metodyką, badane obiekty podzielono na pięć grup obszarowych po 10 gospodarstw w grupach I–IV, a 13 gospodarstw znalazło się w grupie V [Kurek, Wójcicki 2011b]. Charakterystyka badanych gospodarstw została przedstawiona w tabeli 1.

Tabela 1. Ogólna charakterystyka badanych gospodarstw
Table 1. General characteristics of surveyed farms

Grupa obszarowa gospodarstw Farm acreage group	Liczba gospodarstw Number of farms	Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie [ha] Average AL area in farm [ha]			Obsada inwentarza żywego [DJP·ha ⁻¹ UR] Livestock density [LU·ha ⁻¹ AL]	Wartość środków trwałych [tys. zł·ha ⁻¹ UR] Value of fixed assets [thous. PLN·ha ⁻¹ AL]	
		UR AL (agricultural land)	w tym			środki mechanizacji means of mechanization	budynki i budowle buildings and structures
			GO AL (arable land)	TUZ i inne PG (permanent grassland) and others			
I	10	16,01	9,77	6,24	1,26	33,22	57,61
II	10	24,67	16,76	7,91	1,07	33,86	41,38
III	10	32,44	24,73	7,71	1,22	26,51	29,82
IV	10	48,85	33,82	15,03	1,12	25,28	19,80
V	13	86,48	76,95	9,52	0,62	11,85	13,13
Razem In total	53	44,23	34,93	9,30	0,83	22,15	24,73

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

Przychody w badanych gospodarstwach

Działalność finansową gospodarstwa rodzinnego w poszczególnych latach charakteryzują bilansowe zestawienia przychodów i rozchodów oraz oszacowane według specjalnego algorytmu dochody gospodarstwa, dochody rodziny rolniczej, a także bilansowe zyski lub straty rodzinnego gospodarstwa rolnego. Bilansowy rachunek działalności gospodarstwa w danym roku komplikuje fakt, że część nakładów ponoszona jest na wydatki domowe rodziny, stanowiące element jej dochodów, podobnie jak domowe spożycie lub darowizny własnych produktów żywnościowych. Uzyskiwane przychody w 2009 r. w badanych gospodarstwach zaprezentowano syntetycznie w tabeli 2. Przychody ogólne brutto gospodarstw zwiększały się wraz ze wzrostem ich powierzchni. W przeliczeniu na ha UR utrzymywały się na bardzo wysokim poziomie – średnio wynosiły 9,05 tys. zł, a w kolejnych grupach: I – 10,26 tys. zł, II – 10,61 tys. zł, III – 8,69 tys. zł, IV – 9,16 tys. zł V – 8,60 tys. zł.

Tabela 2. Przychody brutto w 2009 r. w badanych 53 gospodarstwach rodzinnych
Table 2. Gross incomes in 2009 of 53 family farms under study

Grupa obszarowa gospodarstw Farm acreage group	Średnie przychody w gospodarstwach [tys. zł] Average incomes in farms [thous. PLN]								
	produkcja production			kredyty dopłaty i inne credits, surcharges and others				przychody brutto gross incomes	
	roślinna plants	zwierzęca animals	pozarolnicza non-agricultural	kredyty credits	dopłaty bezpośrednie i inne direct surcharges and others	zwroty akcyzy returns of excise	emerytury, renty, odszkodowania retired pays, pensions, compensations	ogółem in total	na ha UR per 1 ha AL
I	13,77	87,19	8,86	21,94	19,61	3,86	9,14	164,36	10,26
II	29,20	150,85	11,13	27,32	25,44	9,39	8,33	261,65	10,61
III	24,15	183,56	12,15	27,09	23,83	3,84	7,16	281,78	8,69
IV	111,41	226,40	7,63	25,85	53,69	14,84	7,83	447,65	9,16
V	132,64	351,62	15,36	132,50	85,10	15,50	10,69	743,40	8,60
Średnio na 1 gospodarstwo Average per 1 farm	66,22	208,51	11,27	51,78	44,00	9,83	8,75	400,35	9,05
Średnio na 1 ha UR Average per 1 ha AL	1,50	4,71	0,25	1,17	0,99	0,22	0,20	9,05	–

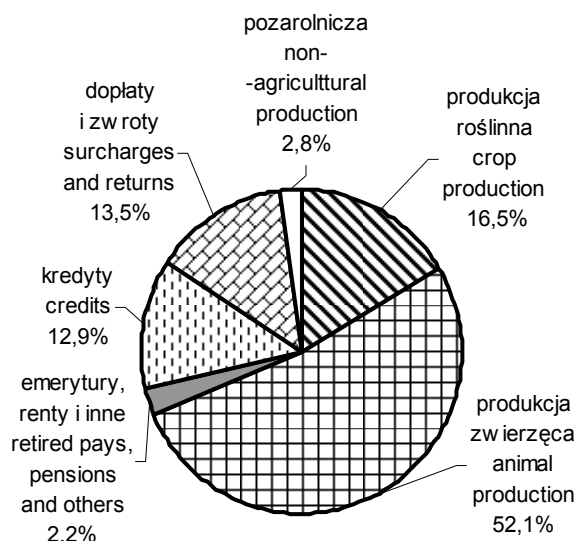
Źródło: wyniki własne. Source: own study.

W strukturze przychodów w badanych gospodarstwach (rys. 1) towarowa produkcja rolnicza stanowiła średnio 68,6%. Pozostałe grupy przychodów to: dopłaty i zwroty (13,5%), kredyty inwestycyjne i obrotowe (12,9%), produkcja pozarolnicza i usługi (2,8%), emerytury, renty, odszkodowania i inne (2,2%). W towarowej produkcji rolniczej 75,9% stanowiła produkcja zwierzęca, a tylko 24,1% produkcja roślinna.

Rozchody w badanych gospodarstwach

Zestawienie uzyskiwanych rozchodów 2009 r. w badanych gospodarstwach zaprezentowano syntetycznie w tabeli 3. Rozchody (bez robocizny własnej) wynosiły średnio 301,67 tys. zł na gospodarstwo, a w przeliczeniu na ha UR średnio 6,82 tys. zł, przyjmując następujące wartości w kolejnych grupach: I – 7,73 tys. zł, II – 7,49 tys. zł, III – 5,54 tys. zł, IV – 6,10 tys. zł i V – 7,23 tys. zł.

Przychody, rozchody i dochody...

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

Rys. 1. Struktura średnich przychodów w 2009 r. w badanych 53 gospodarstwach
Fig. 1. The structure of average incomes of investigated 53 family farms in 2009

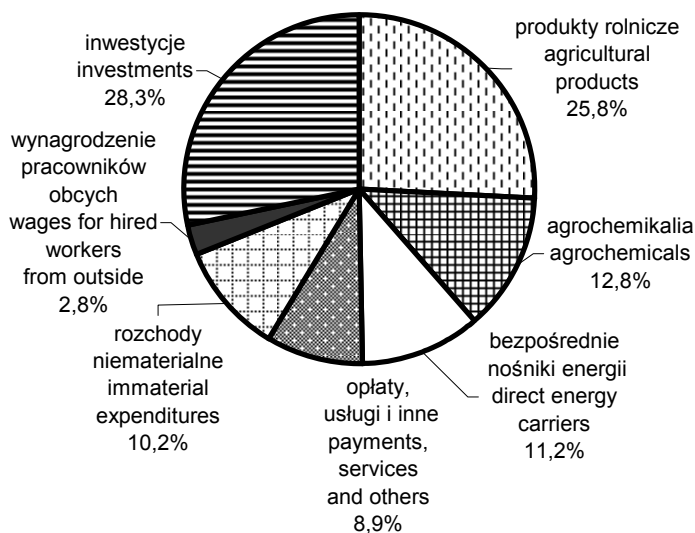
Tabela 3. Rozchody brutto (bez robocizny własnej) w 2009 r. w badanych gospodarstwach rodzinnych

Table 3. Gross expenditures (without own labour) of family farms under study in 2009

Grupa obszarowa gospodarstw Farm acreage group	Rozchody (nakłady) w gospodarstwach [tys. zł] Expenditures (inputs) in farms [thous. PLN]								rozchody expenditures	
	produkty pochodzenia rolniczego products of agricultural origin	agrochemikalia agrochemicals	bezppośrednie nośniki energii direct energy carriers	opłaty, usługi i inne materialne payments, services and other materials	rozchody niematerialne immaterial expenditures	wynagrodzenie bezpośrednie pracowników najemnych direct wages for hired labour	inwestycje investments	rozchody expenditures		
								ogółem in total	na ha UR per ha AL	
I	12,00	12,63	16,81	22,00	22,91	2,45	34,91	123,72	7,73	
II	56,65	14,23	23,96	21,42	26,79	10,76	31,04	184,86	7,49	
III	48,77	24,47	28,19	23,63	18,16	3,64	32,91	179,76	5,54	
IV	56,99	43,20	39,54	33,30	26,24	14,23	84,44	297,92	6,10	
V	182,92	83,70	54,26	32,84	53,38	110,87	207,10	625,07	7,23	
Średnio na gospodarstwo Average per 1 farm	77,78	38,37	33,78	26,99	30,85	8,53	85,38	301,67	6,82	
Średnio na ha UR Average per 1 ha AL	1,76	0,87	0,76	0,61	0,70	0,19	1,93	6,82	–	

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

Największy udział w rozchodach (nakładach) w badanych gospodarstwach średnio miały: inwestycje odtworzeniowe i rozwojowe – 28,3% oraz zakup produktów pochodzenia rolniczego – 25,8% (rys. 2). Kolejne pozycje w hierarchii rozchodów zajmowały: nawozy mineralne i inne agrochemikalia – 12,8%, bezpośrednie nośniki energii – 11,2%, rozchody niematerialne (podatki i inne) – 10,2%, opłaty i materiały – 5,6%, usługi i inne materialne – 3,3%, wynagrodzenie pracowników obcych – 2,8%.

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

Rys. 2. Struktura procentowa średnich rozchodów (nakładów) w badanych 53 gospodarstwach rodzinnych

Fig. 2. Percentage structure of average expenditures (inputs) in 53 family farms tested

Dochody w badanych gospodarstwach

Bilans różnicowy oszacowanych przychodów (efektów) gospodarstwa i poniesionych przez nie rozchodów (nakładów) wykazuje dochody, jakie w 2009 r. uzyskiwano w badanym obiekcie i wynagrodzenie za pracę rodziny właściciela gospodarstwa.

Uproszczone zestawienie bilansowe (tab. 4) dochodów uzyskiwanych w 2009 r. w poszczególnych grupach gospodarstw wskazuje, że badane obiekty charakteryzowały się wysokimi (ponadparytetowymi) dochodami. Wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstw rosły średnie dochody w gospodarstwie. W przeliczeniu na ha UR wynosiły średnio 2,23 tys. zł, przyjmując następujące wartości w poszczególnych grupach: I – 2,53 tys. zł, II – 3,12 tys. zł, III – 3,15 tys. zł, IV – 3,06 tys. zł, w V – 1,37 tys. zł. Najkorzystniejsze wyniki

Tabela 4. Przychody, rozchody i dochody w badanych gospodarstwach w 2009 r. [tys. zł]
 Table 4. Incomes, expenditures and net incomes in investigated farms (2009) [thous. PLN]

Grupa obszarowa gospodarstw Farm acreage group	Średnie przychody Average incomes		Średnie rozchody Average expenditures		Średnie dochody Average net incomes	
	w gospodarstwie in farm	na ha UR per 1 ha AL	w gospodarstwie in farm	na ha UR per 1 ha AL	w gospodarstwie in farm	na ha UR per 1 ha AL
I	164,35	10,26	123,72	7,73	40,63	2,53
II	261,65	10,61	184,86	7,49	76,79	3,12
III	281,78	8,69	179,76	5,54	102,02	3,15
IV	447,65	9,16	297,92	6,10	149,73	3,06
V	743,40	8,60	625,07	7,23	118,33	1,37
Średnio Average	400,35	9,05	301,67	6,82	98,68	2,23

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

w przeliczeniu na ha UR uzyskiwano w III i IV grupie gospodarstw. Szczegółowa analiza uzyskiwanych dochodów w przeliczeniu na roboczogodzinę produkcji pracy własnej (zł·rbh⁻¹) wykazuje, że rodziny prawie wszystkie we wszystkich badanych obiektach osiągnęły ponadparytetowe dochody brutto (w 2009 r. ponad 12 zł·rbh⁻¹).

Ocena działalności badanych gospodarstw

Oceniając działalność badanych gospodarstw za 2009 r., trzeba porównać uzyskane efekty dochodów rodzin z poniesionymi przez nie nakładami pracy własnej na działalność produkcyjną. Z takiego zestawienia porównawczego (tab. 5) wynika, że wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa rosły dochody brutto za pracę własną rodziny. Niższe dochody (w zł·rbh⁻¹) w grupie V gospodarstw wynikały z dużego zaangażowania własnych dochodów za pracę w działalność inwestycyjną. Nie licząc gospodarstw zaangażowanych w modernizacyjną działalność inwestycyjną, wszystkie badane obiekty wykazały dochody przekraczające 12,00 zł·rbh⁻¹, czyli przekraczające granicę parytetowego dochodu rolniczego ustalonego na 2009 r. W 11 badanych gospodarstwach (20,7%) przeznaczono znaczną część ponadparytetowych dochodów rodzinnych na rozwojową działalność inwestycyjną, w tym na zakup ciągników i nowych maszyn.

Reasumując ocenę działalności badanych obiektów za 2009 r., można stwierdzić, że prawie wszystkie gospodarstwa spełniały podstawowe wymagania, stawiane rozwojowym gospodarstwom rodzinnym w zakresie uzyskiwanych przychodów, rozchodów, dochodów, w tym uzyskiwania ponadparytetowych dochodów rodziny brutto, liczonych w zł·rbh⁻¹ produkcyjnej pracy własnej. Trzeba jednak uwzględnić fakt, że rok 2009 był sprzyjający dla produkcyjnej i przychodowej działalności badanych obiektów. Wstępne analizy porównawcze wykazują, że był lepszy od średnich wyników przychodów, rozchodów i dochodów zakładanych w projektach modernizacyjnych na 2015 r.

Tabela 5. Dochody rolników i nakłady ich pracy w 2009 r. w badanych grupach gospodarstw

Table 5. Net incomes and labour inputs of the farmers in investigated farm groups in 2009

Grupa obszarowa gospodarstw Farm acreage group	Dochody rodzin rolników [tys. zł] Net incomes of farmers [thous. PLN]		Nakłady pracy własnej rodziny rolników [tys. rbh] Inputs of farmers' family own labour [thous. workhrs]		Dochody rodziny brutto z pracy własnej [zł·rbh ⁻¹] Gross family incomes from own labour [PLN·workhr ⁻¹]	
	brutto gross	netto net	w działalności produkcyjnej in productive activity	ogółem z pracy własnej from own labour in total	produkcyjnej productive	ogółem in total
I	56,09	45,07	36,46	55,84	15,38	10,05
II	96,01	76,86	43,94	57,08	21,85	16,82
III	129,29	115,68	40,84	51,77	31,66	24,97
IV	168,09	146,78	30,28	38,86	55,51	43,26
V	125,51	107,85	56,27	68,30	29,00	23,89
Średnio na gospodarstwo Average per 1 farm	115,60	98,98	3,92	5,13	–	–
Średnio na ha UR Average per 1 ha AL	2,61	2,24	0,089	0,116	–	–

Źródło: wyniki własne. Source: own study.

Stwierdzenia i wnioski

1. Z bilansów finansowo-gospodarczej działalności badanych gospodarstw wynika, że uzyskiwały one ponadprzeciętne przychody brutto, wynoszące średnio 9,05 tys. zł·rbh⁻¹, gdy średnia produkcja towarowa badanych gospodarstw rolnych była w 2009 r. dwukrotnie niższa. W strukturze średnich przychodów brutto 52,1% stanowiła wartość sprzedanej produkcji zwierzęcej i 16,5% towarowej produkcji roślinnej, a 31,6% pozostałe przychody: dopłaty i zwroty (13,5%), kredyty (12,9%), produkcja pozarolnicza (2,8%) oraz emerytury i inne (2,2%).
2. Nakłady (rozchody) ponoszone w 2009 r. w badanych gospodarstwach wyniosły średnio 6,82 tys. zł·ha UR⁻¹, co stanowiło 75,36% wartości uzyskanych przychodów brutto (sumy bilansowej). W strukturze tych średnich nakładów 28,3% stanowiły inwestycje odtworzeniowe i rozwojowe, 25,8% zakupy produktów pochodzenia rolniczego, 12,8% nawozy mineralne i inne agrochemikalia, 11,2% bezpośrednie nośniki energii, 10,2% rozchody niematerialne (podatki i inne), 5,6% opłaty i materiały, 3,3% usługi i inne materialne oraz 2,8% wynagrodzenia pracowników obcych.
3. Dochód rolniczy (gospodarstw) wyniósł średnio 4,65 tys. zł·ha UR⁻¹, a dochód rodzin rolniczych brutto średnio 2,61 tys. zł·ha UR⁻¹, co umożliwiło uzyskanie wysokiego wynagrodzenia za pracę własną – średnio

29,50 zł·rbh⁻¹ pracy produkcyjnej lub 22,55 zł·rbh⁻¹ ogólnych nakładów pracy rodziny.

4. Działalność badanych obiektów w 2009 r. należy ocenić pozytywnie – prawie wszystkie badane gospodarstwa spełniały wymagania, stawiane rozwojowym przedsiębiorstwom rodzinnym. Rok 2009 był sprzyjający dla produkcyjnej i przychodowej działalności badanych obiektów – jak wykazują wstępne analizy porównawcze – był lepszy od średnich wyników bilansowych uzyskiwanych w działalności za 2010 r. i lepszy od wyników zakładanych w projektach modernizacyjnych na 2015 r. Będzie też lepszy od wyników, jakie uzyskają badane gospodarstwa w produkcji roślinnej za 2011 r.
5. W wyniku prowadzonych badań i analiz w ITP powstała i rozwija się obszerna baza danych empirycznych, dotyczących wyposażenia i działalności wybranych gospodarstw rodzinnych, będąca podstawą opracowywania szczegółowych analiz naukowo-technicznych lub analiz porównawczych, związanych z badaniami technologicznej modernizacji rozwojowych gospodarstw rolniczych Polsce.

Bibliografia

Kurek J., Wójcicki Z. 2011a. Technologiczna i ekologiczna modernizacja wybranych gospodarstw rodzinnych. Cz. IV. Falenty. ITP w przygotowaniu.

Kurek J., Wójcicki Z. 2011b. Wyposażenie techniczne i nakłady pracy w wybranych gospodarstwach rodzinnych. Problemy Inżynierii Rolniczej. Nr 3 s. 21–29.

Wójcicki Z. (red.) 2009. Technologiczna i ekologiczna modernizacja wybranych gospodarstw rodzinnych. Cz. I. Program, organizacja i metodyki badań. Monografia. Pr. zbior. Warszawa. IBMER ss. 149.

Wójcicki Z. 2010. Technologiczna i ekologiczna modernizacja wybranych gospodarstw rodzinnych. Cz. II. Projekty modernizacji badanych obiektów. Monografia. Falenty. Wydaw. ITP ss. 89.

Wójcicki Z., Kurek J. 2011. Technologiczna i ekologiczna modernizacja wybranych gospodarstw rodzinnych. Cz. III. Wyposażenie i działalność badanych obiektów w 2009 r. Monografia. Falenty. Wydaw. ITP ss. 122.

INCOMES, EXPENDITURES AND PROFITS IN DEVELOPING FAMILY FARMS

Summary

Paper presents the synthesis of productive-financial activity results in 2009 for selected 53 developing family farms. Own crops produced on the farms (of the acreage from 8.5 to 150 ha AL) are mostly used as a feed for raised

cows and other cattle, or the pigs. Apart from general characteristics of the studied objects and obtained by them incomes, expenditures and profits, the material and immaterial inputs were analysed in details, as born during a year on productive and service activities. From the structure of these inputs it results that the highest average values of total outlays reached the investment expenditures (28.3%) and purchase of agricultural products (25.8%), as well as the agrochemicals (12.85%) and direct energy carriers (11.2%).

Key words: agriculture, farm, technical means, economic evaluation

Praca wpłynęła do Redakcji: 31.08.2011 r.

Adres do korespondencji:

dr inż. Jolanta Kurek
Instytut Technologiczno-Przyrodniczy
Oddział w Warszawie
ul. Rakowiecka 32, 02-532 Warszawa
tel. 22 542-11-32; e-mail: j.kurek@itep.edu.pl

